

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ФРАГМЕНТАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

24 квітня 2014 року у Тернопільському національному економічному університеті відбулося засідання круглого столу, організоване кафедрою економічної теорії. Предметом обговорення стали актуальні проблеми взаємозв'язку економічного розвитку з якістю інститутів, а також ролі цінностей (зокрема, культури) у глобальному економічному вимірі.

З науковими повідомленнями та у дискусіях під час роботи круглого столу виступили: **З.-М. В. Задорожний**, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи, **В. В. Козюк**, д.е.н., професор, проректор з міжнародних зв'язків, завідувач кафедри економічної теорії, **Є. В. Савельєв**, д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки, **О. М. Сохацька**, д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу, д.е.н., професори **Т. Л. Желюк**, **Т. О. Кізіма**, докторант кафедри міжнародної економіки, к.е.н., доцент **Ю. П. Гуменюк**, к.е.н., доцент **Н. Я. Кравчук**, колектив кафедри економічної теорії у складі: д.е.н., доцента **О. В. Длугопольського**, к.е.н., доцентів **Р. М. Березюка**, **М. В. Чирака**, **Т. І. Вергелес**, **М. М. Фаріон**, **П. М. Сем'янчука**, **О. Я. Лотиш**, **Ю. Р. Новак**, **В. М. Холчана**, **О. П. Шиманської**, старшого викладача **А. К. Поди**, викладачів **Ю. П. Івашука**, **І. М. Чирак**. Активними учасниками круглого столу були також **Т. Марків** (студент групи МЄЄЕ–51) та студенти, які навчаються за напрямом підготовки “Економічна теорія”.

Керівник круглого столу професор **В. В. Козюк**, відкриваючи засідання, запросив до слова д.е.н., професора, проректора з наукової роботи **З.-М. В. Задорожного**, який, вітаючи учасників круглого столу, наголосив на важливості проведення таких заходів, які не лише засвідчують інтерес до наукових досліджень, а й дають можливість обговорювати актуальні економічні проблеми, сприяють професійному зростанню та збагаченню новими знаннями. Професор **З.-М. В. Задорожний** наголосив, що в Україні на сьогодні вкрай важливо змінити бачення ролі державних інститутів, функціонування яких має бути спрямоване на подолання корупції, покращення фінансового становища, забезпечення виходу країни на належний європейський та світовий рівні. Без врахування ментальних особливостей українського народу, системи його цінностей, а також позитивного досвіду розвинутих країн світу у забезпеченні свободи, демократії, соціальних гарантій неможливо провести належне реформування української економіки та культури. Саме тому, на думку професора **З.-М. В. Задорожного**, науковцям, виходячи з ситуації, яка склалася в країні, необхідно виробити пропозиції щодо майбутнього розвитку українського суспільства.

Професор **В. В. Козюк**, презентуючи головну доповідь, наголосив на тому, що розробка шляхів майбутнього розвитку України повинна ґрунтуватись на розумінні взаємозв'язку цінностей, діяльності інститутів, культури, що, врешті, визначає тип економічної системи. Варіація економічних систем та їх інституціональні асиметрії призводять до фрагментації глобальної економіки за принципом цінностей та соціальних практик, що ними регулюються.

Специфіка постановки питання про економічну теорію цінностей у тому, що, з одного боку, економічна наука тривалий час нехтувала проблемою цінностей, а з іншого, без врахування питання аксіології (з грец. *axia* – цінність, *logos* – вчення) неможливо збагнути увесь спектр економічних явищ. Проблема цінностей, зокрема, засвідчує адекватність і сприйняття багатоманітності світу, і водночас демонструє формування глобальною конкуренцією певного профілю вимог до самих цінностей.

Як методологічні джерела економічної теорії цінностей доповідач визначив: основи теорії власності Девіда Юма, що ґрунтуються на принципі категоричного імперативу І. Канта; теорію соціальної дії та “протестантську етику” Макса Вебера; інституціоналізм та формування гетеродоксальної економічної теорії; дебати в трикутнику: лібералізм – утилітаризм – роулзіанство; формування доктрини “моральної економіки” з її акцентом на регуляторах економічних взаємин, що виходять за межі традиційної проблеми обміну та ринку; розвиток поведінкової економіки; структуралізм та розвиток економічної етнології та антропології, які засвідчують важливість факторів цінностей та культури для пояснення різноманітності форм соціально-економічної організації. Перелічені методологічні підходи, на думку професора **В. В. Козюка**, вказують на існування традиційних бар’єрів розвитку мейнстріму у формі насамперед неформальних інститутів, які можуть мати соціокультурну, а не економічну природу. Формальні інститути зазвичай відображають традиційні цінності, а не “раціонально” вмотивований вибір суспільства. Типологія економічних систем не може обійтись без аксіології. Суспільні переваги не тотожні вибору з-поміж альтернативних благ. Ринкова економіка та демократія не є універсальними модусами соціальної організації, а є певним корелятом ментальності та цивілізаційної належності, що є оптимальними виключно для певного типу соціумів, або для завдань примноження добробуту у “вестернізованому” розумінні.

Доповідач здійснив огляд традиційних дискусій щодо фактору цінностей в економічній науці з боку егалітаризму, лібералізму, колективізму, індивідуалізму, які можуть формувати не лише профіль самого перерозподілу, а й первісного розподілу доходів на факторних ринках. Дослідження цивілізаційних процесів продемонструвало наявність суттєвих відмінностей у соціальній поведінці в цивілізаціях з лінійним і циклічним часом. На конвергенцію моделей соціальних організацій суттєвий вплив у формі конвергенції смаків, соціальних уподобань здійснюють торгівля і глобалізація: мережі обміну формують власний соціальний профіль країни, який наслідують за прикладом країни-лідера в торгівлі. Важливою з точки зору вивчення фактору цінностей є геополітична дискусія довкола “таласократії” (“влада моря”) та “хартленду” (“серце землі”) – спосіб протиставлення країн, розвиток яких визначається можливостями виходу до моря з країнами, які зосереджені в глибині континентів. Індивіди країн з тривалою історією морської торгівлі адекватно сприймають невизначеність, схильні до ризику, тоді як модальна поведінка націй “хартленду” демонструє традиціоналізм та консервативність. У межах традиційних дискусій беззаперечним є той факт, що варіативність економічних систем має аксіологічне підґрунтя.

Професор **В. В. Козюк** у своїй доповіді визначив нові виклики економічній теорії цінностей з боку глобалізації: розвиток глобалізаційних процесів демонструє нелінійну конвергенцію соціально-економічних систем; внаслідок глобалізації та розвитку демократії посилюється фрагментарність глобального простору через відображення суспільних переваг в активності формальних інститутів; глобальна конкуренція поширюється на типи поведінки та соціальні практики, породжуючи конфлікт з формальними та неформальними регуляторами соціальної поведінки індивідів,

колективів та цілих суспільств; глобалізація та фінальна обмеженість ресурсів заперечують принцип максимізаторської поведінки корисності; суспільні цінності (у випадку прагнення їх збереження) нашоухуються на проблему їх адаптації до глобального конкурентного тиску; глобальна економіка демонструє новий вимір проблем нерівності. Дослідження останньої вимагає сьогодні відмови від одновимірного підходу у вирішенні проблеми вирівнювання доходів населення, згідно з яким егалітаризм повинен втілюватися тільки через функціонування “трансфертної держави”. Нерівність у розподілі доходів визначається не лише ціннісними міркуваннями стосовно того, якою має бути система перерозподілу, а й щодо того, як має функціонувати модель розподілу факторних доходів. На основі поєднання обох підходів професор **В. В. Козюк** відобразив “мозаїку” типології економічних систем.

Доповідач на емпіричному рівні шляхом комбінування значень коефіцієнта Джині та субіндексу регулювання Індексу економічної свободи Інституту Фрейзера для 30 країн Європи довів наявність нелінійного взаємозв'язку між ступенем державного регулювання економіки та нерівністю у розподілі доходів. На основі співвіднесення значень показника Джині з домінуючим впливом “цінностей виживання” чи “цінностей самовираження” (для тих же 30 країн Європи) виявлена чітка їх фрагментація: країни, в яких домінують “цінності самовираження”, є більш однорідними, а країни, в яких домінують “цінності виживання”, демонструють значно більшу варіативність свого ставлення до розподілу і перерозподілу доходів. Показово, що країни, в яких найбільшою мірою домінують “цінності самовираження”, демонструють найнижче значення коефіцієнта Джині, заперечуючи в такий спосіб традиційне протиставлення індивідуалізму та егалітаризму. У цьому контексті професор **В. В. Козюк** наголосив на необхідності формування певних інституціональних компенсаторів, які за умов пристосування до глобального конкурентного тиску можуть забезпечити в країні захист панівних цінностей. Суспільні преференції можуть бути пристосовані до глобального конкурентного тиску, зокрема через високий податковий тягар, який компенсується якістю інститутів та ліберальним регулюванням. Ефективність інституціональної компенсації забезпечуватиметься еластичністю передачі суспільних преференцій та раціональних економічних образів у моделі регуляторів за посередництва демократії. Брак інституціональної компенсації породжує проблему інституціональних пасток, внаслідок чого соціальна система погано адаптується до глобального конкурентного тиску, країна опиняється або в ситуації довгострокової стагнації, або на периферії глобального розвитку.

Розвиток країни в довгостроковій перспективі суттєво залежить від того, наскільки суспільні цінності співвідносяться з головним фактором розвитку, що наочно демонструють такі взаємозв'язки: “аграрні цивілізації – продуктивність земель – цінності раціональних самообмежень”; “передіндустріальні цивілізації – торгівля – цінності відповідальності, раціональності, готовності до ризику”; “індустріальні цивілізації – промисловість – цінності організації, відповідальності, ієрархізму”; “інформаційні цивілізації – інновації – цінності самовираження, креативності, комунікативності”. Доповідач на основі емпіричних даних, співвідносячи “цінності самовираження” та “цінності виживання” з п'ятьма показниками, які засвідчують розвиток інноваційної економіки (субіндексом “Інновації” в Індексі глобальної конкурентоспроможності, індексом інноваційного потенціалу, глобальним інноваційним індексом, підсумковим інноваційним індексом, індексом розвитку інформаційного суспільства), довів наявність стійкого взаємозв'язку: інновації і ступінь розвитку інформаційного суспільства

найбільше розвинуті в тих країнах, які демонструють домінування “цінностей самовираження”.

Наприкінці доповіді професор **В. В. Козюк** визначив вектори фрагментації глобальної економіки, а саме:

– схильність і стимули до інновацій: чим більшою мірою країна буде схильною до інновацій і така схильність буде складовою ментальності суспільства, тим більшою мірою країна матиме перспективи в технологічно мінливому світі;

– якість інститутів та ефективність регулювання;

– нелінійна трансформація держави добробуту: інституціональні компенсатори витіснятимуть традиційний одновимірний егалітаризм;

– заміна “наздоганяючого розвитку”, властивого для країн з низькими та середніми доходами, на “випереджуючу адаптацію”;

– нагромадження інституціональних пасток та посилення конфлікту між соціальними групами, що одержують асиметричні вигоди від глобалізації: утворюватиметься “проміжний пласт країн”, які, маючи можливість переходу у вищу ієрархію за рівнем розвитку, зберігають небезпеку балансування на межі Failed State, що супроводжується “атрофією соціального інстинкту розвитку” внаслідок соціальної пасивності та соціальної апатії;

– маргіналізація в рамках Failed State з різними ступенями відкритості соціальних конфліктів.

Виступ керівника круглого столу продовжив д.е.н., професор **Є. В. Савельєв**, який наголосив на актуальності проблеми цінностей в українських реаліях. Упродовж останніх місяців українське суспільство суттєво змінилося, його духовні, культурні та політичні цінності еволюціонували. Дедалі більше загострюється питання протистояння цінностей в українському суспільстві. Європейським цінностям – демократії, толерантності, правам людини – протистоїть російський світогляд, який, окрім матеріалізму та стабільності, базується на відкиданні європейських цінностей чи навіть ворожому ставленні до них.

Головною в ієрархії цінностей, на думку науковця, є свобода – особиста, економічна, політична. Свобода цінна настільки, наскільки цінуються відкриті нею можливості. З іншого боку, сама свобода є цінністю, незалежно від привабливості одержуваних за її умов результатів. Поряд з осмисленням цінності особистої свободи важливу роль відіграє розуміння її співвідношення зі свободою інших, з інтересами соціуму взагалі.

До дискусії долучилась д.е.н., професор **О. М. Сохацька**, зосередивши увагу учасників круглого столу на необхідності кардинальної зміни сучасної моделі Української держави, яка повинна базуватися переважно на інвестиціях у розвиток людини як основної цінності будь-якого суспільства. В більшості економічних систем значна роль відводиться людині, її участі в розбудові й розвитку як громадянського суспільства, так і держави. Лише в тоталітарних системах нівелювалася роль людини як вільної особистості, вона виконувала роль “гвинтика”, який виконує певні функції. Нормальне громадянське суспільство повинно насамперед прагнути до створення умов, за яких можлива реалізація людиною усіх її здібностей і потенцій. Головна проблема України – побудова динамічної економіки, яка б забезпечила добробут людей. Саме для цього потрібні професійні та відповідальні політики. Вислів, яким оперує стратегічний менеджмент – “коли ти пливеш, не маючи цілі, і, діставшись місця, зрозумів, що дістався не туди”, є абсолютно неприйнятним у випадку прийняття політичних рішень.

У відповідь на запропоновану професором В. В. Козюком класифікацію економічних систем професор **О. М. Сохацька** висловила думку про те, що типологізацію останніх за сучасних умов неможливо здійснювати без урахування сили та характеру впливу релігії на стан національної економіки. Економічна поведінка суб'єктів господарювання зумовлює появу матеріальних цінностей, які складають основу економічного добробуту. Водночас економічна поведінка ґрунтується на менталітеті, основу якого становлять "неекономічні" фактори – неформальні правила, норми, традиції, культура, релігія. Роль останньої настільки важлива, що будь-які економічні реформи без урахування духовних особливостей нації можуть бути приречені на невдачу, оскільки економічна дійсність визначається системою цінностей, стійкою сукупністю соціальних норм і стандартів поведінки, настановами та схемами світосприйняття. Історія світового християнства демонструє, що усі найбільш економічно розвинуті країни – протестантські (США, Великобританія, Нідерланди, здебільшого Німеччина). Незважаючи на те, що релігія чинить опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток, не можна нівелювати її первісного впливу, який зумовлює траєкторію розвитку кожної країни.

Д. е. н., доцент **О. В. Длугопольський**, взявши участь у дискусії, також наголосив на протестантській етиці як основі формування якісно нової системи цінностей. Формування протестантизму нерозривно пов'язане з епохою Реформації, що сприяє виникненню нового типу особистості, менталітету, зміни системи орієнтирів і традицій. Чеснотами в такій системі вважаються працьовитість, ощадливість, акуратність, пунктуальність, раціоналізм, прагматизм, тоді як віра стає особистою справою, а жорстко ієрархічні зв'язки поступилися місцем горизонтальним. Саме протестантська етика сприяла прогресу підприємництва, оскільки праця розглядалася вже не як плата за первородний гріх (католицизм), а як богоугодна справа, нерозривно пов'язана з прогресом особистості (М. Лапицький). Результатом цього був вищий серед протестантів відсоток власників капіталу, кваліфікованих робітників і підприємців, ніж серед католиків – згідно зі статистикою Англії, Голландії та Німеччини (М. Вебер). У своєму розвитку протестантизм створив ідеальні умови для розвитку змагальності, конкуренції, капіталізму. Максимальна простота церковних обрядів, норм спілкування, здоровий глузд і раціоналізм у витратах церкви, громадян та бізнесу створили достатню основу для підвищення рівня життя, формування середнього класу, посилення довіри в суспільстві, прозорості функціонування інститутів влади. Численні дослідження зв'язку між рівнем особистісних досягнень і відсотком протестантів апелюють до того, що протестанти сьогодні все менше займаються особистим кар'єрним успіхом. Оскільки більшість протестантських країн вже є багатими, є достатньо підстав для припущення про те, що фокус цінностей їхніх громадян суттєво змінився. У той час, як католицький світ заохочує комунітарні та сімейні цінності, протестантський ґрунтується на індивідуалізмі і самодостатності. Цей факт є достатньою підставою для розуміння того, чому саме в протестантських країнах рівень корупції значно нижчий, а якість інститутів – вища, ніж у католицьких.

Окрім цього, **О. В. Длугопольський** зауважив, що згідно зі статистикою МВФ, ЄБРР, ООН та інших організацій, країни з домінуванням протестантів є лідерами в рейтингах економічного розвитку, якості життя, конкурентоспроможності, розвитку науки та освіти, інформаційного суспільства, інституційного прогресу (наприклад, Скандинавські країни, США, Канада, Австралія, Німеччина, Естонія, Латвія). Скандинавський феномен "законослухняності" і практично повної відсутності

“інституційних пасток” є результатом гармонійних відносин між окремою особистістю і суспільством загалом. Важливим є і той факт, що в протестантських країнах різні за рівнем доходів верстви населення користуються рівними соціальними можливостями (наслідування закону Янте), а суспільні відносини цінуються значно вище, ніж родинні, які часто слугують основою для зловживання владою (непотизм, фаворитизм, корупція).

Професор **О. М. Сохацька** зосередила увагу присутніх ще на одній важливій проблемі в контексті теми круглого столу: інформаційна економіка не є економікою, яка “рятує” світ, наразі – це економіка, яка “знищує” робочі місця. Швидка зміна технологій робить сучасне матеріальне виробництво все більш незалежним від робочої сили, посилюючи зростання масштабів технологічного безробіття. Зростають відмінності в розподілі доходів, які мають тимчасовий характер до того моменту, поки робочої сила не почне відповідати новим кваліфікаційним вимогам. Потенціал моделей розвитку, які беруть за основу концепцію нової економіки, є значно переоцінені. Найближчим часом нова економіка не виправдає покладених на неї надій; вона лише створить значний соціальний дискомфорт, оскільки призведе до реструктуризації зайнятості населення і абсорбування все більшої кількості працівників в інформаційну сферу, яка створюватиме віртуальний продукт.

На противагу вищезазначеному, студент **Т. Марків** висловив позицію, яка полягає у тому, що нова економіка спрощує існуючі соціоекономічні системи взаємодії, “відкидаючи усе зайве”. Посилаючись на результати праць філософа ХХ ст. Е. Фромма, **Т. Марків** зазначив, що існує багато професій і видів трудової діяльності, які “консервують” можливості для всебічної та повноцінної реалізації людського потенціалу, а тому повинні елімінуватись за рахунок впровадження чітко спроектованих систем. Відтак, введення e-government виводить Україну на якісно нову платформу для взаємодії між суспільством і державою, покращуючи якість інститутів останньої.

Продовжуючи дискусію, докторант **Ю. П. Гуменюк** зауважив, що за прогнозами МОП до 2040 р. увесь світовий обсяг ВВП буде створюватись лише 2-ма % робочої сили. Проте чи дозволить це суспільству зайнятись реалізацією творчого потенціалу повною мірою, чи викличе лише хвилю обурень і протестів – питання відкрите для обговорення.

На думку к. е. н., доцента **О. П. Шиманської**, здійснювати оцінку системи цінностей важливо насамперед у тих сферах, в яких відбувається формування і реалізація людського капіталу – в освіті та зайнятості. Цінність освіти належить до головних у системі цінностей українців, зокрема з огляду на те, що 92% українців, за даними Київського міжнародного інституту соціології, загалом вважають, що мати хорошу освіту необхідно та вкрай важливо. Задля уникнення проблеми зростання безробіття система професійної освіти в Україні повинна бути зорієнтованою не на відсторонену ідею якості як такої, а на бажане майбутнє країни з передбаченням виникнення нових викликів, які пов’язані зі зміною технологій, запровадженням інновацій та вимагають швидкої адаптації людського капіталу до швидкоплинних змін у сфері зайнятості.

Д. е. н., професор **Т. Л. Желюк**, взявши участь у дискусії, зазначила, що в основі ідентифікації ціннісних вимірів повинні лежати потреби людини та напрацювання механізмів захисту, адаптації, протидії можливим загрозам людству (кліюциду) через сферу розумної і передбачуваної регуляції, незважаючи на те, що на динамічний гомеостаз Всесвіту людина впливає переважно “наосліп” і хаотично. Неспроможність світової спільноти досягнути збалансованості між економічним зростанням, соціальним розвитком та навколишнім природним середовищем на тлі загострення планетарних

проблем, поглиблення технологічного та екологічного розриву між цивілізаціями та країнами, військовими конфліктами, позиціонують цінність існування майбутнього. Важливо відпрацювати технології екстраполяції можливих проблеми через розробку стратегічних матриць розвитку, які можуть передбачати зони прискорених та уповільнених змін, наявність інерції та маятникових інверсій. Також потрібно в системі прийняття управлінських рішень орієнтуватися на параметри сталого розвитку національної економіки для того, щоб завчасно виявляти можливі макроекономічні ризики. Незважаючи на інституційні прогалини в питаннях використання прогнозно-планових розробок на державному рівні, необхідно саме через інструменти наукового передбачення оцінювати характер майбутніх змін, вмонтовуватися в нові цикли розвитку, що сприятиме позитивній динаміці економічних процесів в Україні і не дозволить стояти осторонь процесів геоекономічного прогнозування.

Долучившись до дискусії, к. е. н., доцент **Р. М. Березюк** зазначив, що розробка, адекватної сучасним реаліям, концепції цінностей для вітчизняної економічної системи повинна супроводжуватись пошуком глибинних, сутнісних рис вияву національної ідентичності та захисту тих секторів економіки, товарних груп і галузей господарства країни, які дозволять успішно конкурувати та виборювати належне місце серед достойних учасників міжнародного поділу праці. Ключовим аспектом цього процесу повинна стати боротьба за подолання корупційності вітчизняної соціально-економічної та політичної системи. Антикорупційність має стати квінтесенцією концепції цінностей у конкретній інтерпретації внутрішніх аспектів сучасного розуміння так званої “національної ідентичності”. Для вияву зовнішніх аспектів “національної ідентичності” головною проблемою концепції цінностей має бути формування в Україні такої системи галузей, підрозділів, секторів і товарних груп, яка б забезпечила Україні ефективну міжнародну спеціалізацію. Формування нової системи світового поділу праці має стимулювати глобальну економіку і створювати передумови для одержання вигод України від членства в ній. Ці два аспекти “національної ідентичності”, на думку **Р. М. Березюка**, лежать в основі модернізації концепції цінностей.

Під час розгляду предмета обговорення к. е. н., доцент **Н. Я. Кравчук** наголосила на необхідності виокремлення в ньому трьох концептуальних блоків: “цінності”, “інститути”, “політика”. Цінності в межах цього “трикутника” – найбільш фундаментальна річ, оскільки з точки зору циклічно-цивілізаційного розвитку цикл ціннісного розвитку є більш тривалим, ніж цикл інституційного розвитку. Політику, яка є більш динамічною, на думку **Н. Я. Кравчук**, варто розглядати з позиції “теорії Гумільова”: діяльність “пасіонарної особистості”, яка бачить стратегічне майбутнє своєї країни, нації, може створити “прецедент” для формування нової політики, яка в майбутньому стане запорукою формування нових інститутів.

Поділяючи точку зору доцента Р. М. Березюка, **Н. Я. Кравчук** акцентувала увагу на тому, що становлення системи цінностей в Україні сьогодні відбувається через розвиток громадянського суспільства, яке, пройшовши “фазу поширення цінностей”, має перетворитися в українське “уніфіковане” суспільство, об’єднане єдиною системою цінностей. На часі в Україні формування (за Ф. Фукуямою) “ментального капіталу” – належних професійних навичок, освіченості, вихованості, патріотизму, громадянської активності, дисциплінованості, сміливості, чесності, працьовитості, вміння самоорганізовуватись в соціально позитивні групи. Невід’ємною складовою “ментального капіталу” є мова народу, як духовна цінність, яка не вимірюється економічно, але є цінністю, що об’єднує націю.

Під час дискусії к.е.н., доцент **М. В. Чирак** наголосив на можливості з точки зору економічної теорії цінностей здійснювати оцінку існуючих економічних теорій, зокрема теорії Дж. М. Кейнса, яку до 70-х рр. ХХ ст. у науковому середовищі практично не критикували. В подальшому з огляду на розвиток теорії стабільного сталого розвитку виявилось, що теорія “ефективного сукупного попиту” Дж. М. Кейнса спрямована насамперед на нераціональне використання природних ресурсів: стимулюється попит – стимулюється споживання – використовується надмірна кількість ресурсів – завдається шкода довкіллю. На думку доцента **М. В. Чирака**, використання ідей кейнсіанської теорії є доцільним у період настання економічної кризи з метою призупинення спаду виробництва. За умов стабілізації економіки державна економічна політика, особливо розвинутих країн світу, повинна спрямовуватися на підтримання існуючого рівня життя, а не на зростання обсягів виробництва. Звідси випливає необхідність періодичного перегляду економічних теорій на предмет їх відповідності сучасним економічним реаліям. В умовах загострення екологічної, сировинної, енергетичної кризи та за необхідності вирішення проблеми забезпечення населення планети продовольством економічна наука повинна приділяти більше уваги розвитку теорії стабільного та сталого розвитку та виробленню практичних рекомендацій задля втілення її в життя.

Підтримуючи дискусію, викладач **Ю. П. Івашук** наголосив, що за сучасних реалій не втрачають своєї актуальності ідеї А. Сміта, які відображені в його науковій праці “Теорія моральних почуттів” (1759 р.). Вчений підвищену увагу приділяв ролі власних інтересів, а в останньому виданні, опублікованому за кілька місяців до його смерті, з’явилися нові розділи про достоїнства розсудливості, доброзичливості, впевненості у команді, а також про пороки гордості і марнославства, що є свідченням більш стриманої позиції щодо попередніх поглядів на роль особистого інтересу та усвідомлення необхідності зміцнення морального регулювання суспільного життя.

Можна зазначити, що такий рефрен у бік цінностей у працях А. Сміта є прообразом сучасної теорії соціального капіталу, без якої неможливо охопити розуміння того величезного значення, яке надається позитивним соціальним практикам (наприклад, волонтерство) в суспільствах з приматом цінностей індивідуалізму.

Підсумовуючи роботу круглого столу, професор **В. В. Козюк** наголосив, що запропонована для дискусії тема охоплює широкий спектр фундаментальних проблем, дослідження яких має важливе теоретичне та практичне значення в аспекті ґрунтовного вивчення характеру впливу цінностей в сучасному світі на визначеність типів економічних систем та інституціональну фрагментацію глобальної економіки.

Учасники круглого столу загалом підтримали такі висновки та пропозиції:

– з точки зору сучасної економічної науки адекватне відображення особливостей фрагментації глобальної економіки неможливе без належного вивчення взаємозв’язку між цінностями та діяльністю інститутів;

– економічна теорія цінностей повинна слугувати основою для сучасного трактування типів економічних систем.

Віктор Козюк

д.е.н., професор, проректор з міжнародних зв’язків,
завідувач кафедри економічної теорії
(Тернопільський національний економічний університет)

Оксана Шиманська

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
(Тернопільський національний економічний університет)